

Проект

Звіт про стратегічну екологічну оцінку Програми розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки

2020 р.

Зміст

ВСТУП.....	3
1. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 РОКИ	4
2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	5
3. ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	13
4. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ	16
5. ЙМОВІРНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ	19
6. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ	23
7. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ.....	25
8. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНИТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ.....	26
9. РЕЗЮМЕ.....	27

Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку. Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування. Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою СЕО є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. З 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку». Закон передбачає проведення СЕО для документів державного планування, якими є стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, включаючи зміни до них, які розробляються та/або підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування.

Стратегічна екологічна оцінка Програми розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки здійснювалася за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади.

1. Зміст та основні цілі Програми розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки

Основною метою прийняття та реалізації Програми розвитку туризму Вінницької області на 2021-2027 роки є створення цілісної ефективної системи, направленої на розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту та забезпечення на цій основі комплексного розвитку територіальних громад області, їх соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини, рекреаційних ресурсів тощо.

Ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу області може стати одним з основних джерел наповнення бюджетів територій, підвищення рівня зайнятості населення та забезпечення зростання його доходів. Крім того, розробка низки туристично-екскурсійних маршрутів дозволить гармонійно поєднати привабливі умови відпочинку і подорожей для повного задоволення потреб найвимогливіших туристів.

Досягнення головної мети здійснюватиметься шляхом реалізації заходів Програми за такими напрямками:

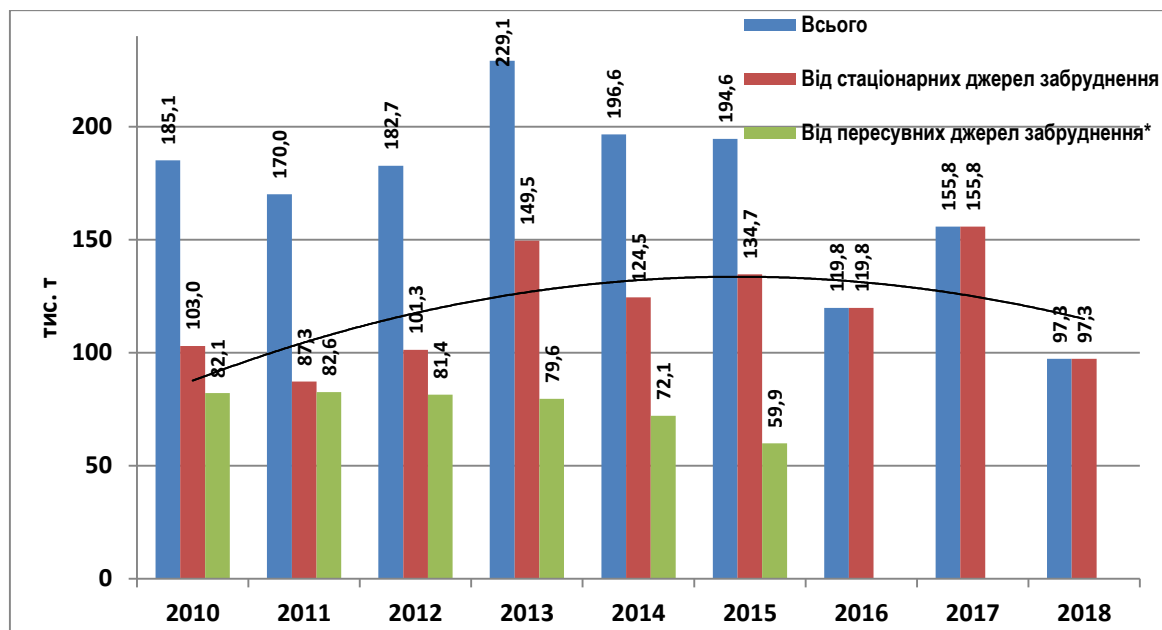
1. Розвиток туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області (створення комфортного та безпечного середовища для внутрішніх і зовнішніх туристів).
2. Формування конкурентоспроможного регіонального туристичного продукту та підвищення якості послуг (створення якісного туристичного продукту, нових туристичних дестинацій, відтворення народних традицій та ремесел, розроблення нових туристичних маршрутів).
3. Маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках (забезпечення рекламно-інформаційної підтримки щодо розвитку туристичної сфери області).
4. Активізація сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму (ефективне використання рекреаційних ресурсів, об'єктів історико-культурної спадщини та забезпечення їх збереження і відтворення, розвиток агро- та сільського зеленого туризму).

Зв'язок Програми з іншими документами державного планування: Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки розроблена на виконання Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року.

2. Характеристика поточного стану довкілля Вінницької області

Атмосферне повітря

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Вінницькій області протягом 2010-2018 років представлена на рис. 1. Спостерігається коливання обсягів викидів від стаціонарних джерел. Більше половини всіх викидів в атмосферне повітря області забезпечують пересувні джерела, з яких лівова частка припадає на автотранспорт.

* з 2016 р. дані щодо викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел викидів відсутні у зв'язку зі зміною форми статистичної звітності: виключенням даної позиції зі звітів 2 тп-повітря

Джерело: Головне управління статистики у Вінницькій області

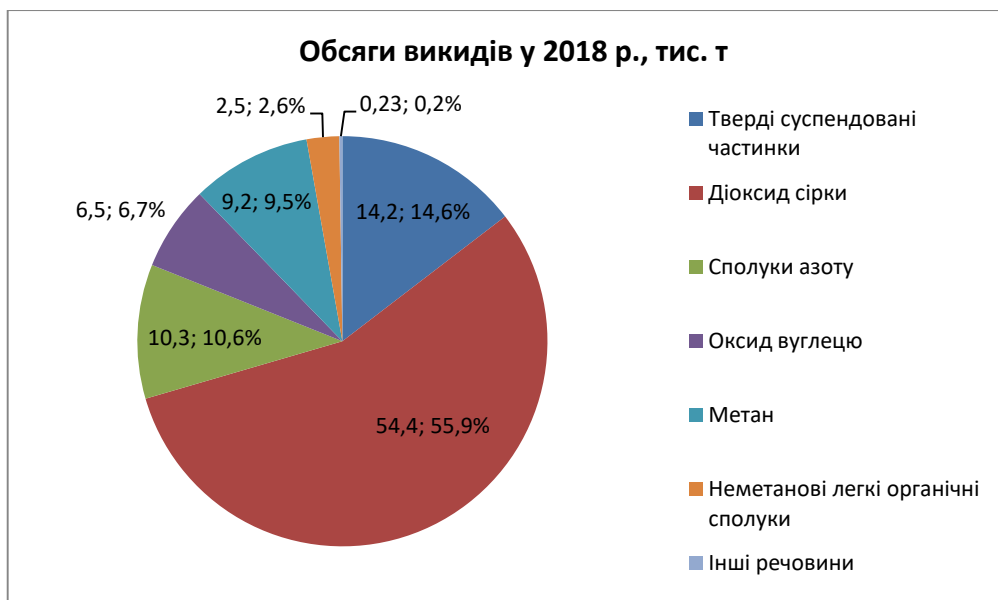
Рис. 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Вінницькій області у 2010-2018 роках

У 2018 році у повітря Вінницької області від стаціонарних джерел забруднення потрапило 97,3 тис. т забруднюючих речовин (без урахування викидів діоксиду вуглецю).

Значна питома вага – 75,5% (73,5 тис. т) – викидів забруднюючих речовин припадає на місто Ладижин. Крім того, високий відсоток у розподілі викидів до загального обсягу припадає на Тульчинський (4,1%), Тростянецький (3,5%) райони та місто Вінницю (2,6%). Кількість викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у розрахунку на квадратний кілометр території по області протягом 2018 року склала 3,7 т. Найвища щільність викидів забруднюючих речовин у розрахунку на квадратний кілометр припадає на місто Ладижин (3342 т), а також на міста Вінницю (36 т), Жмеринку (15 т), Хмільник (7,3 т), Козятин (6,6 т), Тростянецький (3,7 т) та Тульчинський (3,6 т) райони. На душу населення в середньому по області припадає 62 кг викинутих у повітря забруднюючих речовин.

Основними забруднювачами повітря в області залишаються підприємства енергетичної промисловості, сільського господарства, переробної промисловості та транспортні підприємства.

Основними речовинами, що забруднюють атмосферне повітря, є діоксид сірки (55,9%), речовини у вигляді твердих суспендованих частинок (14,6%), сполуки азоту (10,6%), метан (9,5%) та оксид вуглецю (6,7%) (рис. 2).

Джерело: Головне управління статистики у Вінницькій області

Рис. 2. Обсяги викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у Вінницькій області у 2018 році, тис. т

Моніторинг якості атмосферного повітря здійснює ДУ «Вінницький лабораторний центр МОЗ України». У 2017 році центром було відібрано 5803 проб атмосферного повітря у 219 населених пунктах області. 168 проб не відповідали вимогам за вмістом забруднюючих речовин, що складає 2,9% (2016 рік – 6,0%).

Високі рівні забрудненості повітря у 2017 році зафіксовані у міських населених пунктах Вінницького (18,2% проб з понаднормативним вмістом забруднюючих речовин), Жмеринського (11,8%) й Чернівецького районів (8,3%) та у сільських населених пунктах Гайсинського (15,4%), Чернівецького (8,3%) й Томашпільського районів (7,1%).

Зареєстровано перевищення гранично-допустимих концентрацій (ГДК):

- у міських населених пунктах по пилу (2017 рік – 5,8%, 2016 рік – 13,5%), окису вуглецю (2017 рік – 3,8%, 2016 рік – 5,6%), фенолу і його похідних (2017 рік – 4,2%, 2016 рік – 1,7%), сірководню (2017 рік – 13,8%), азоту діоксиду (1,9%), формальдегіду (2017 рік – 2,0%);
- у сільських – по пилу (2017 рік – 5,7%, 2016 рік – 14,9%), окису вуглецю (2017 рік – 5,2%, 2016 рік – 5,0%), сірководню (2017 рік – 3,7%), азоту діоксиду (2017 рік – 1,2%).

У м. Вінниця постійний моніторинг атмосферного повітря проводився Вінницьким обласним центром з гідрометеорології двома постами типу «Пост-2». За інформацією обласного центру у 2017 р. значних змін у стані забруднення повітряного басейну м. Вінниця у порівнянні з минулим роком не відбулося. Виняток становить лише діоксид азоту: значною мірою зменшились концентрації і середні, і максимальні. Середні концентрації за рік по місту по всіх інгредієнтах у кратності до ГДК мають значення: пил – 0,7 ГДК; діоксид сірки – 0,02 ГДК; оксид вуглецю – 0,3 ГДК; діоксид азоту – 1,25 ГДК; фтористий водень – 1,0 ГДК; аміак – 0,2 ГДК; формальдегід – 1,0 ГДК.

Водні ресурси

Водозабезпеченість

Річки Вінницької області належать до басейнів трьох основних рік України - Південного Бугу, Дністра і Дніпра, на басейни яких припадає відповідно 62%, 28% і 10% території області. Всього територією області протікає 3,6 тис. річок, загальною протяжністю 11,8 тис. км. Пересічна густота річкової мережі становить 0,45 км/км².

В межах області знаходиться 56 водосховищ загальною площею водного дзеркала 11167 га. За даними інвентаризації станом на 01.01.2018 року в області нараховується 5747 водних об'єктів. Річки і водойми використовують для рибицтва, промислового і комунального

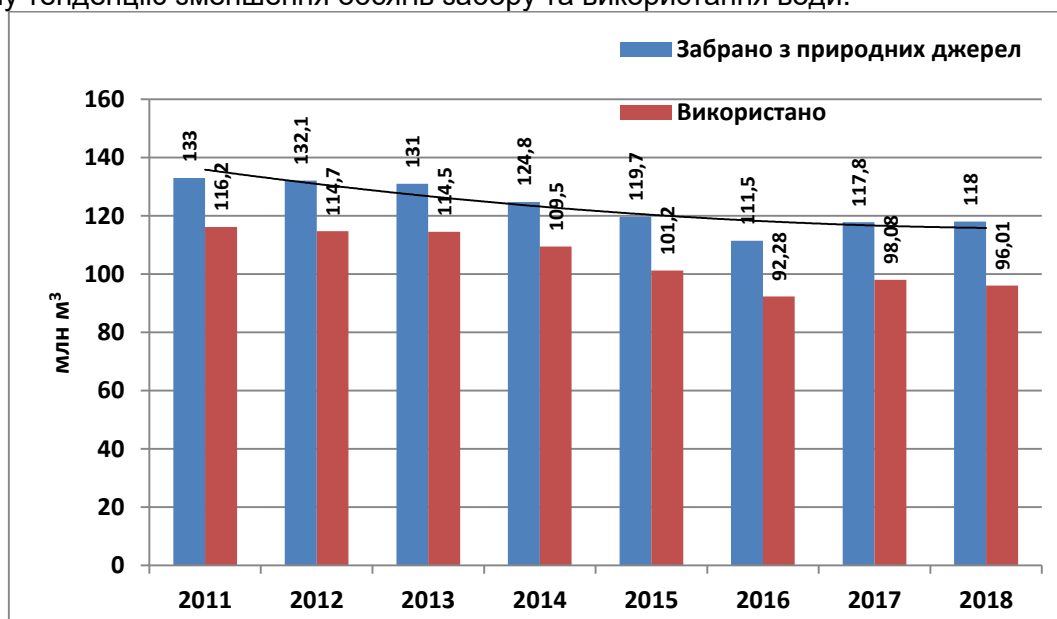
водопостачання, зрошення земель, а також як джерело гідроенергії.

Більша частина місцевого стоку області (до 70%) формується в басейні Південного Бугу. Більш значний транзитний стік Дністра проходить по південному кордону області і використовується лише для зрошення та гідроенергетики. На одного жителя Вінницької області (без урахування транзитного стоку Дністра) припадають такі річні об'єми місцевого стоку: середньо-багаторічного – 1,5 тис. м³; маловодного – 1,1 тис. м³; дуже маловодного – 0,75 тис. м³.

Важливу роль у водному господарстві Вінниччини відіграють підземні води, як найбільш надійне джерело доброякісної питної води. Прогнозні запаси підземних вод області становлять 324,9 млн м³/рік, затверджені експлуатаційні запаси – 45,7 млн м³/рік. Щорічно використовується, в середньому, від 7 до 10% прогнозних ресурсів, в окремих районах (Вінницький, Калинівський, Козятинський) цей показник наближується до 20%.

Водокористування

Динаміка забору та споживання прісної води у Вінницькій області (рис. 3) свідчить про загальну тенденцію зменшення обсягів забору та використання води.

Джерела: Екологічні паспорти Вінницької області (різні роки)

Рис. 3. Динаміка забору та споживання прісної води у Вінницькій області

У 2017 р. всього по області було використано 98,1 млн м³ прісної води в т. ч. на: виробничі потреби – 62,3 млн м³ (64%); питні та санітарно-гігієнічні потреби – 29,6 млн м³ (30%); зрошення – 4,4 млн м³ (4%); інші потреби – 1,8 млн м³ (2%).

Найбільшими споживачами води в області є сільське господарство (40,7%), комунальне господарство (33,6%) і промисловість (24%).

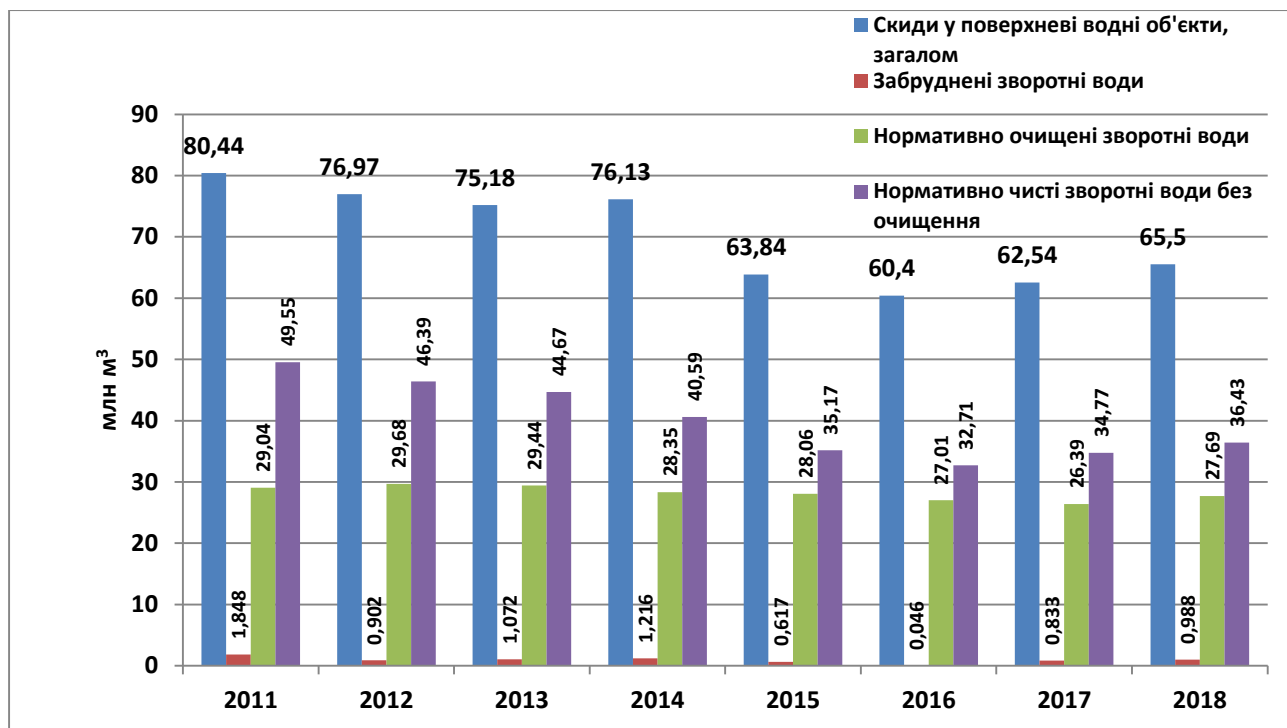
Найбільшими водоспоживачами у Вінницькій області в розрізі підприємств є:

- КП «Вінницяоблводоканал» м. Вінниця, яке використовує 20% від загального використання,
- ПАТ «ДТЕК «Західенерго» ВП Ладижинська ТЕС м. Ладижин – 16%,
- філія «Птахокомплекс» ТОВ «Вінницька птахофабрика» с. Оляниця Тростянецького району – 4%;

Втрати води при транспортуванні у 2018 р. становили 14,23 млн м³.

Водовідведення

Динаміка скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти усіма водокористувачами вказує на зменшення рівня водовідведення та скидів забруднених вод (рис. 4).

Джерела: Екологічні паспорти Вінницької області (різні роки)

Рис. 4. Динаміка скиду зворотних вод у природні водні об'єкти

У 2018 році у водні об'єкти Вінницької області скинуто 65,55 млн м³ стічних вод, у тому числі 0,988 млн м³ – забруднених; 36,43 млн м³ - нормативно-чистих без очистки; 27,69 млн м³ – нормативно очищених, 0,448 млн м³ – некатегоризованих. Основним джерелом забруднених стічних вод є комунальне господарство, на яке припадає 99% від загального обсягу таких скидів, промисловість – 1%. Підприємства комунального господарства скинули забруднених стоків – 0,982 млн м³, промисловості – 0,006 млн м³.

За рік очисні споруди прийняли 27 млн м³ стічних вод від промислових, сільськогосподарських підприємств і підприємств житлово-комунального господарства.

На території області експлуатується 41 очисна споруда каналізації біологічного та механічного типу очищення, потужність яких становить 90,9 млн м³ на рік, і 7 очисних споруд, після яких зворотні води відводяться на поля зрошення, поля фільтрації, накопичувачі та ін. потужністю 7,9 млн м³ на рік.

Спостерігається тенденція зниження ефективності роботи очисних споруд. Їх неефективна робота на комунальних підприємствах, розташованих в районних центрах, пов'язана, в першу чергу, з фізичним зношенням їх обладнання. Технічний стан практично всіх каналізаційних очисних споруд потребує їх модернізації або реконструкції та значних капіталовкладень.

У 2017 році поверхневі води Вінницької області були забруднені органічними речовинами, сполуками азоту. Внаслідок такого забруднення спостерігалось раннє цвітіння води у річках.

На 44 річках, притоках Південного Бугу, Дністра, Дніпра, встановлено 95 створів контрольних спостережень. Якість води річок області впродовж останніх 5-ти років залишається стабільною, без суттєвих змін і в цілому задовільною. Вміст більшості забруднюючих речовин не перевищує ГДК для водойм господарсько-побутового призначення. Вода річок Вінницької області забруднена органічними сполуками, причому таке забруднення спостерігається протягом року. Це свідчить про забруднення вод побутовими стоками.

За результатами спостережень за якістю поверхневих вод ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» за останні 4 роки показники, які не відповідають гігієнічним вимогам проб за хімічними показниками, зросли з 3,8% до 19,7%, за мікробіологічними показниками – з 11,6% до 15,7%.

Питне водопостачання

Контроль за якістю питної води здійснює ДУ «Вінницький обласний лабораторний центр МОЗ України». В останні роки спостерігається відчутне погіршення якості і безпечності питної води у порівнянні з показниками минулих років як за мікробіологічними, так і за санітарно-хімічними показниками.

Централізоване водопостачання. Якщо у 2013 році показник мікробіологічного забруднення водопровідної води становив 4,9%, то у 2017 році – 9,7% (виявлені бактерії групи кишкової палички). Високі відсотки нестандартної води за бактеріологічними показниками реєструвались у Чернівецькому районі – 31,9% та Могилів-Подільському районі – 20,1%.

За хімічними показниками мало місце зростання з 3,3% у 2013 р. до 10,3% у 2017 р. (невідповідність вимогам органолептичних показників, загальної жорсткості). Найвищі відсотки води, що не відповідають санітарним нормам за хімічними показниками реєструються в Могилів-Подільському районі – 50%, Чернівецькому – 47,7% та Хмельницькому – 34,5%. Перевищений вміст нітратів у воді виявлений у Могилів-Подільському районі – 23,1%, Шаргородському – 13,8%, Вінницькому – 11,5%.

Для децентралізованого водопостачання показник питомої ваги води, що не відповідає нормативам за мікробіологічними показниками, зріс з 18,6% в 2013 р. до 32,6% в 2017 р.; за хімічними показниками – з 14,2% до 29,5% (невідповідність вимогам за вмістом нітратів, загальної жорсткості, органолептичними показниками).

За мікробіологічними показниками високі відсотки води, що не відповідають нормативам встановлені в Козятинському районі – 80,9%, Погребищенському – 68,5%, Жмеринському – 65,9% та Тростянецькому – 56,7%. За хімічними показниками високі відсотки нестандартної води виявлені у Томашпільському районі – 69,3%, Тульчинському – 65,5%, Погребищенському – 65,6%, Козятинському – 51,4% та Хмельницькому – 49,5%.

З метою профілактики метгемоглобінемії забезпечувався моніторинг за вмістом нітратів у питній воді. У 2107 р. досліджено на вміст нітратів 6463 проби води децентралізованого водопостачання, з яких нестандартних – 1644 або 25,4% (2016 р. – 24,7%). Високий вміст нітратів виявлений у воді шахтних криниць Тульчинського району – 52,6%, Погребищенського – 44,1%, Хмельницького – 41,5%, Чернівецького – 40,9% та Могилів-Подільського району – 39,5%. Протягом останніх років випадків захворювання дітей на метгемоглобінемію в області не зареєстровано.

Земельні ресурси та ґрунти

Територія області станом на 1 січня 2019 року становить 2649,2 тис. га або 4,4 % від площі України.

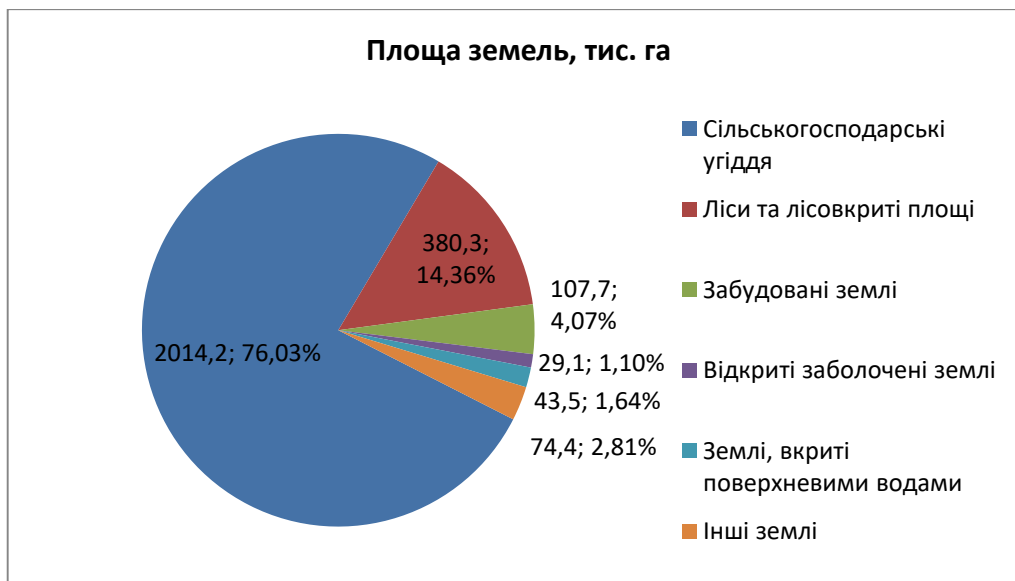
Більша частина території (76,03% від загальної площі території області) зайнята сільськогосподарськими землями (рис. 5). Питома вага сільськогосподарських угідь відносно території суші (ступінь сільськогосподарського освоєння) по області становить 77,3%, а по адміністративних районах – від 67,3% до 87,7%. Розораність відносно території суші по області становить 66,2%, а по адміністративних районах – від 53,6% до 79,7%.

Майже 25% (672,8 тис. га) усіх сільгоспугідь зазнають дії водної ерозії, 7% (179,7 тис. га) зазнають дії вітрової ерозії, кислих ґрунтів – 57% (1511,0 тис. га). Виникнення і розвиток ерозійних процесів мають багато причин. Однією із них є нераціональне використання землі, якому сприяє: інтенсивне розорювання схилів земель (більше 3°) і вирощування на них просапних культур (особливо цукрових буряків); відсутність комплексного підходу в проведенні протиерозійних заходів; перенасичення просапними культурами структури посівних площ. Також, нераціональне землекористування призводить до втрати родючості ґрунтів.

Усього по області потребують консервації 737,3 тис. га деградованих і малопродуктивних земель (27,8% від загальної площі території).

За класифікацією ґрунтів і земель України та їх придатністю до сільськогосподарського виробництва ґрунти Вінниччини за родючістю розміщуються від четвертого (70-61 бал) до

восьмого (30-21 бал) класу. Це ґрунти від високої родючості (добрі землі) до групи ґрунтів низької якості (малоцінні землі) по загальній класифікації ґрунтів і земель України. Основні ґрунти області це чорноземи (50,1% площі сільськогосподарських угідь) та сірі лісові (майже 33%).

Джерело: Екологічний паспорт Вінницької області (за 2018 рік)

Рис. 5. Структура земельного фонду Вінницької області

За даними агрохімічного обстеження сільськогосподарських угідь області середній показник вмісту гумусу в ґрунтах – від 2,88 до 2,70% (по зонах області), що є досить низьким показником. За даними наукових досліджень для підтримки в ґрунті на достатньому рівні фізико-хімічних та біологічних процесів необхідно, щоб він містив в орному горизонті не менше 2,5% гумусу. Цей рівень вважається критичним, нижче якого помітно погіршуються агрономічно цінні властивості ґрунтів. Ґрунтів з вмістом гумусу нижче критичного рівня в області нараховується 523,7 тис. га, що складає 41,4%.

Ґрунти Північної та Південної зони області більш родючі, вміст гумусу є вищим (2,74-3,48%). Центральна частина області, де ґрунтовий покрив представлений сірими лісовими ґрунтами, що за своєю природою є досить бідними на вміст органічної речовини (2,03%), досить відчутно знижує середній показник вмісту гумусу по області.

Повне знищення ґрунтового покриття спостерігається в процесі селітебного, промислового, дорожнього й інших видів будівництва. Діяльність гірничо-видобувних підприємств, стихійні сміттєзвалища призводять до промислової деградації ґрунтів. Забудованих земель в області 107,7 тис. га (4,07% площі території). Нині на Вінниччині площа земель, порушених гірничодобувною промисловістю, становить близько 20 тис. га.

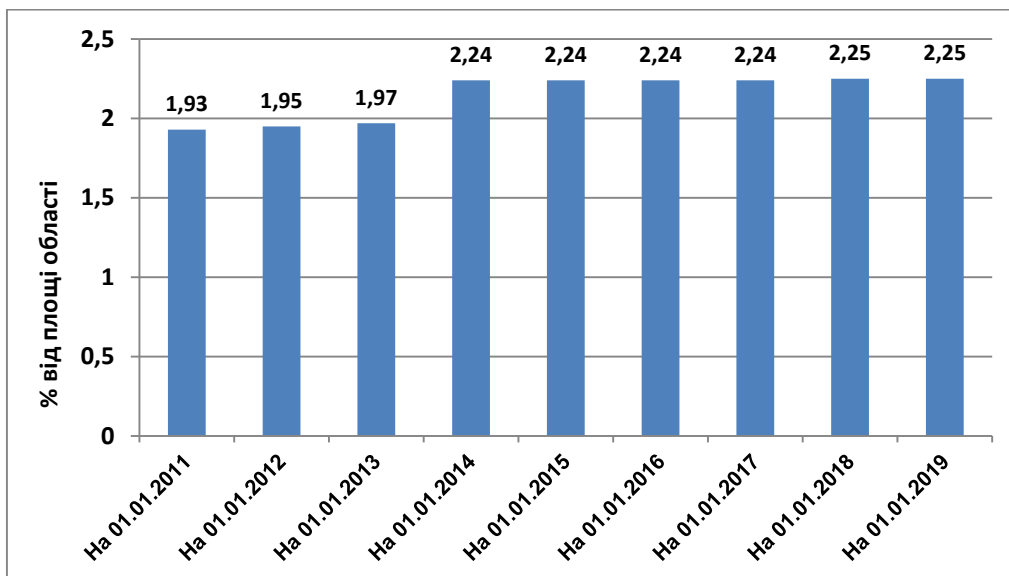
Біорізноманіття

Рослинний світ Вінниччини вирізняється своїм багатством. У різноманітних природних комплексах на території області зустрічається близько 1200 видів рослин. Близько 200 видів рослин є рідкісними – такими, що зустрічаються лише в окремих місцевостях, урочищах або скорочують свій ареал. Практично всі види рослин приурочені до певних умов зростання, які виділяються на Східному Поділлі: по всій області поширені лісові та прибережно-водні види. Лучні та болотні види більш характерні для півночі Вінниччини, а степові – для півдня. Розсіяно по всій території Східного Поділля зустрічаються види вапнякових та гранітних відслонень. Надзвичайно багато в області заносних видів рослин, які ростуть переважно в місцях, де природний рослинний покрив порушений або зник взагалі.

Тваринний світ області різноманітний. Однак, на фоні досить великого біорізноманіття, звичайно властивого лісостепу, все ж таки необхідно підкреслити певну тенденцію до збідненості фауни наземних хребетних області, що викликано напівізолюваністю внаслідок сильної фрагментації природних територій. Всього в області налічується близько 420 видів

тварин, у т. ч. риб – 30, земноводних – 11, плазунів – 8, птахів – 300, ссавців – 70.

Динаміка зростання заповідності території області представлена на рис. 6. Видно, що за останні 6 років площа ПЗФ області залишається на одному й тому ж рівні.

Джерела: Екологічні паспорти Вінницької області (різні роки)

Рис. 6. Динаміка зростання площі природно-заповідного фонду Вінницької області

В області налічується 420 об'єктів природно-заповідного фонду (43 загальнодержавного значення, з них 1 національний природний парк, та 377 місцевого значення, з них 4 регіональних ландшафтних парки), загальною площею 59797,1 га, що становить 2,25% від площі області.

Межі в натуру (на місцевість) встановлено для 38 об'єктів загальнодержавного значення (90,5% від загальної кількості об'єктів загальнодержавного значення) та 290 територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення (77% від загальної кількості об'єктів місцевого значення). Території та об'єкти природно-заповідного фонду оформлені відповідними знаками та інформаційними матеріалами, межі цих територій та об'єктів нанесені на відповідні планово-картографічні матеріали.

Ліси

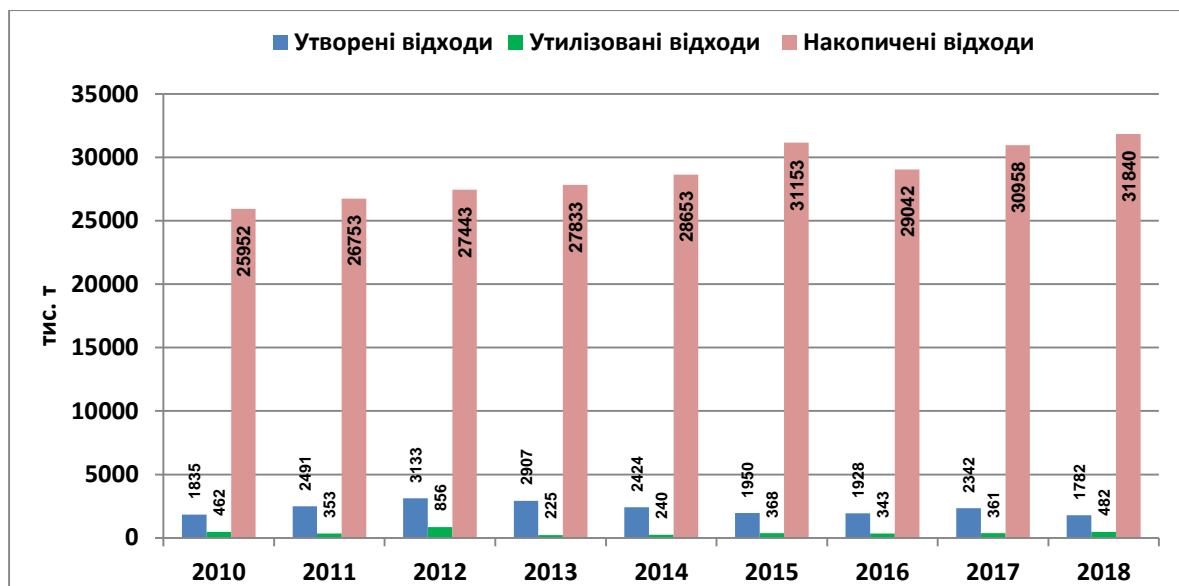
Ліси Вінниччини на сьогоднішній день займають площу 380,3 тис. га (близько 13,8% її загальної площі), що робить область малолісною і лісодефіцитною.

Для забезпечення екологічної рівноваги території Вінниччини, зменшення негативної дії ерозійних процесів на ґрунти та досягнення оптимального мінімального рівня лісистості 15% необхідно висадити не менше 31 тис. га нових лісів.

У 2017 році площа відтворення лісів склала 2366 га (у 2016 році – 2433 га), з неї лісорозведення – 536 га (2016 рік – 443 га).

Відходи

Динаміка утворення, перероблення та накопичення відходів у Вінницькій області представлена на рис. 7. Як можна бачити, кількість утворених відходів приблизно залишається на одному й тому ж рівні, невелика частина утворених відходів переробляється, а кількість накопичених відходів невинно зростає.

Джерело: Головне управління статистики у Вінницькій області

Рис. 7. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами у Вінницькій області з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах

Протягом 2018 року на підприємствах області утворилось 1782,2 тис. т відходів I–IV класів небезпеки, в тому числі I–III класів небезпеки – 803,7 т. Із загальної кількості спалено відходів 58,4 тис. т, утилізовано – 481,7 тис. т та видалено у спеціально відведені місця – 903,8 тис. т.

Найбільше відходів I–IV класів небезпеки утворилося у Вінниці – 28,9%, Ладижині – 24,0% до загальної кількості, а також Гайсинському (18,9%) та Крижопільському (14,1%) районах.

За категоріями матеріалів у 2018 році найбільше утворилося відходів рослинного походження (906,6 тис. т, 50,9%), відходів згоряння (433 тис. т, 24,3%), побутових і подібних відходів (167,4 тис. т, 9,4%), тваринних екскрементів, сечі та гною (130 тис. т, 7,3%), звичайний осад (104,9 тис. т, 5,9%).

За період 2014-2018 років кількість населених пунктів Вінницької області, в яких запроваджено технологію роздільного збору ТПВ за місцем утворення зросла більше, як в 9 разів. Кількість населення, яке охоплено послугою із роздільного збору ТПВ за місцем утворення зросла у 14,8 раза. Об'єм ресурсоцінних компонентів, вилучених унаслідок впровадження технології, збільшився у 76 разів.

Станом на 01.07.2017 року за даними інвентаризації в області обліковується 804,26 т непридатних і заборонених пестицидів та агрохімікатів (без Джуринського отрутомогильника). Очищеними від пестицидів є 4 райони: Вінницький, Липовецький, Немирівський та Хмільницький.

Поблизу с. Джури Шаргородського району у міжобласному пункті захоронення непридатних хімічних засобів захисту рослин (отрутомогильнику) залишилось орієнтовно 2100 т непридатних пестицидів (орієнтовно 1070 м³).

3. Основні екологічні проблеми Вінницької області

1) Забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств та автотранспорту

За даними статистичної звітності у 2018 року у повітря Вінницької області від стаціонарних джерел забруднення потрапило майже 97 тис. т забруднюючих речовин. Порівняно з 2017 роком обсяг викидів зменшився на 37,5%. Це пов'язано зі зменшенням виробництва електроенергії та розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи.

Значна питома вага – 75,5% (73,5 тис. т) викидів забруднюючих речовин – припадає на місто Ладижин. Крім того, високий відсоток у розподілі викидів до загального обсягу припадає на Тульчинський (4,1%), Тростянецький (3,5%) райони та місто Вінницю (2,6%). Кількість викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у розрахунку на квадратний кілометр території по області протягом 2018 року склала 3,7 т. Найвища щільність викидів забруднюючих речовин у розрахунку на квадратний кілометр припадає на місто Ладижин (3342 т), а також на міста Вінницю (36 т), Жмеринку (15 т), Хмільник (7,3 т), Козятин (6,6 т), Тростянецький (3,7 т) та Тульчинський (3,6 т) райони. На душу населення в середньому по області припадає 62 кг викинутих у повітря забруднюючих речовин.

Основними забруднювачами повітря в області залишаються підприємства енергетичної промисловості, сільського господарства, переробної промисловості та транспортні підприємства.

У 2018 році значних змін у стані забруднення м. Вінниця у порівнянні з попереднім роком не відбулося, лише концентрації діоксиду азоту зменшилися значною мірою (і середні, і максимальні). У 2014-2018 роках спостерігалася тенденція до зниження вмісту в атмосферному повітрі м. Вінниці кадмію, марганцю, міді, хрому, залізу, нікелю, незначною мірою зросли показники по свинцю і цинку.

2) Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства

У 2018 році у Вінницькій області для потреб водопостачання населення і галузей економіки забрано 118,0 млн м³ води, що на 0,2 млн м³ більше, ніж у 2017 році. З них 101,7 млн м³ – з поверхневих джерел, 16,4 млн м³ – з підземних джерел, в т. ч. по басейну Південного Бугу – 101,6 млн м³; по басейну Дністра – 11,4 млн м³; по басейну Дніпра – 5,0 млн м³.

У 2018 році у водні об'єкти Вінницької області скинуто 65,55 млн м³ стічних вод, у тому числі 28,17 млн м³ – від комунального господарства; 31,71 млн м³ – сільського господарства; 4,731 млн м³ – промисловості, 0,939 млн м³ – від інших галузей.

У 2018 році у водні об'єкти Вінницької області скинуто 65,55 млн м³ стічних вод, у тому числі 0,988 млн м³ – забруднених; 36,43 млн м³ – нормативно-чистих без очистки; 27,69 млн м³ – нормативно очищених; 0,448 млн м³ – некатегоризованих. Основним джерелом забруднених стічних вод є комунальне господарство, на яке припадає 99% від загального обсягу таких скидів, промисловість – 1%. Підприємства комунального господарства скинули забруднених стоків – 0,982 млн м³, промисловості – 0,006 млн м³.

Забруднені стічні води скинули підприємства комунальної галузі (КП «Іллінціводоканал» м. Іллінці, КП «Тульчинводоканал» м. Тульчин, КП «Жмеринкаводоканал» м. Жмеринка, КП «Комунсервіс» м. Шаргород, ДП «Піщанкаводоканал», КВЕП «Вапняркаводоканал», КП «Хмельникводоканал») та промисловості («ВФ ТОВ «Яблуневий Дар» м. Липовець).

Із забрудненими водами у водойми області у 2018 р. надійшло 0,051 тис. т азоту амонійного; 0,161 тис. т БСК₅; 0,096 тис. т завислих речовин; 0,499 тис. т нітратів; 0,042 тис. т нітритів; 1,328 тис. т сульфатів; 10,72 тис. т. сухого залишку; 3,507 тис. т хлоридів; 0,312 тис. т ХСК; 0,167 т алюмінію; 1,006 т заліза; 0,229 т нафтопродуктів, 0,730 т СПАР; 0,082 т цинку; 42,54 т фосфатів.

Вода річок Вінницької області забруднена органічними сполуками, причому таке забруднення спостерігається протягом року. Це свідчить про забруднення вод побутовими стоками.

За даними Вінницького регіонального управління водних ресурсів у 2018 році значення показника ХСК становило 9,8-89,2 мг/дм³ (ГДК=15,0 мг/дм³), БСКповне – становило 2,0-19,3 мг/дм³ (ГДК=3,0 мг/дм³), з 93 відібраних проб перевищення значеннями показників встановлених нормативів зафіксовано у 81 пробі.

3) Проблеми щодо умов скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти

На території області наявні шахти, в яких проводиться видобування пиляних блоків з вапняку-черепашнику. Усі шахти розташовані в добре задернованій товщі вапняку, тому шахтних вод практично немає.

Кар'єрні води відкачуються з гранітних кар'єрів, які часто розробляються нижче рівня залягання підземних вод. Кар'єрні води практично прісні з мінералізацією переважно 0,5-0,8 г/дм³. Після осадження зважених часток (відстоювання) ці води скидаються у поверхневі водні об'єкти. Частина кар'єрних вод використовується для технологічних потреб видобувних підприємств.

4) Забруднення підземних водоносних горизонтів

За інформацією Подільської гідрогеологічної партії за результатами досліджень хімічного складу підземних вод у 2017 році в основному якість води була задовільною.

Барський водозабір, ділянка «Іванівська». За хімічним складом води сарматського водоносного горизонту гідрокарбонатні кальцій-магнієві. У 2017 році мінералізація складала 650 мг/дм³, при загальній жорсткості 8,0 ммоль/дм³.

Бершадь, ділянка «Берладинка». За хімічним складом води докембрійського водоносного горизонту гідрокарбонатні кальцій-магній-натрієвого типу. Мінералізація у 2017 році складала 696 мг/дм³, загальна жорсткість – 7,2 ммоль/дм³.

Ямпільський водозабір. За хімічним складом води верхньопротерозойського горизонту гідрокарбонатні до хлоридних і сульфатно-натрієвого та натрієвого-кальцієвого типу. Мінералізація велика – до 2039 мг/дм³ (2003 рік), вміст натрію сягає 416 мг/дм³ (2011 рік), вміст хлоридів – 354 мг/дм³ (2003 рік), вміст сульфатів – 420 мг/дм³ (2004 рік). У 2017 році мінералізація складала 1589 мг/дм³, загальна жорсткість – 12,9 ммоль/дм³.

5) Порушення гідрологічного та гідохімічного режиму малих річок області

Якість води малих річок області за більшістю показників відповідає встановленим нормам (окрім органічних сполук). Вміст більшості забруднюючих речовин не перевищує ГДК для водойм господарсько-побутового призначення.

Через недостатність фінансування прибережні захисні смуги (ПЗС) малих річок в натуру виносяться доволі повільно. В межах населених пунктів, де ширина смуги встановлюється проектом, такий проект було розроблено лише для м. Вінниці. Це значно ускладнює здійснення контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства на землях водного фонду. У 2004–2006 роках виконано суттєвий обсяг робіт з проектування і винесенню в натуру прибережних захисних смуг р. Десенки, Згар та їх приток. Розроблено проекти прибережних захисних смуг для міст Хмільник, Могилів-Подільський та Немирів.

Повільне виконання заходів з винесення в натуру прибережно-захисних смуг, водоохоронних зон та недотримання їх режиму – ще одна значна причина забруднення водних ресурсів. Орієнтовна площа водоохоронних зон складає 424,72 тис. га, в т. ч. 41,22 тис. га – площі, визначені в результаті раніше розроблених проектів з встановлення водоохоронних зон і ПЗС річок. Наразі площа встановлених на місцевості ПЗС становить 3783 га.

В межах області 55 водосховищ, загальною площею водного дзеркала 11167 га (найбільше – Ладижинське водосховище, 2,2 тис. га), 5298 ставків загальною площею водного дзеркала близько 30 тис. га. Всього для 1527 ставків наявні чинні договори на оренди земельних ділянок. Переважна більшість використовується для риборозведення. Така кількість ставків негативно впливає на стан водних ресурсів, сток річок області є значно зарегульованим, що знижує здатність річок до самоочищення.

Недоліком є також те, що в окремих районах при розпаюванні сільськогосподарських земель

були роздані і землі водного фонду – прибережні захисні смуги. Погіршує становище висока розораність (майже 70%) та еродованість (близько 40%) земель, і як наслідок, виникає замуленість більшості водойм.

Через відсутність коштів стримуються на місцях роботи зі створення ПЗС річок і водойм, винесенню їх в натуру і встановленню межових знаків.

Не гарантує безаварійний пропуск високих вод та правове використання водних об'єктів і факт наявності значної кількості безхазяйних гідротехнічних споруд. Із 5298 гідроспоруди безхазяйними є 4066 або 77%.

6) Утилізація і знешкодження радіоактивних відходів, ліквідація накопичувачів радіоактивних відходів, рекультивация земель, що мають радіоактивне забруднення:

В області 89 населених пунктів області віднесено до зони посиленого радіоекологічного контролю. Площа забруднення радіонуклідами земель становить близько 2 тис. км² (7,5% від загальної площі області). З них щільність забруднення від 1 до 5 Кі/км² становлять землі площею 1964 км², від 5 до 15 Кі/км² – 36 км². Серед цих радіоактивних земель площа ріллі становить 973 км² із щільністю забруднення 1-5 Кі/км², а 5 км² – 5-15 Кі/км². Близько 40 тис. га сільськогосподарських угідь, забруднення яких цезієм-137 перевищує 1 Кі/км², сільськогосподарських угідь щільністю забруднення понад 5 Кі/км² в області немає. Щодо забруднення сільськогосподарських угідь стронцієм-90, то близько 13,5 тис. га ґрунтів області мають щільність забруднення понад 0,15 Кі/км², решта земель мають забруднення в межах 0,02-0,15 Кі/км². Радіаційна ситуація впродовж 2018 року не ускладнювалась.

7) Проблема токсичних відходів

Станом на 01.07.2017 р. в області обліковується 804,26 т непридатних і заборонених пестицидів та агрохімікатів (без Джуриного отрутомогильника). Очищеними від пестицидів є 4 райони: Вінницький, Липовецький, Немирівський та Хмельницький.

Усі непридатні пестициди, які обліковуються, впродовж 2016-2017 років перезатарені. У 2017 році на ці роботи використано 119,7 тис. грн. обласного фонду охорони навколишнього природного середовища. Для забезпечення екологічної безпеки необхідно вивезти такі небезпечні відходи на знищення, проте на даний час питання з місцем утилізації (вітчизняні чи закордонні підприємства). Після визначення місця утилізації буде оцінена вартість робіт та потреба у державній підтримці.

У Джуриному міжобласному пункті захоронення непридатних ХЗР (Шаргородський район) залишилось орієнтовно ще 2100 т непридатних пестицидів (1070 м³) разом з тарою та ґрунтом, яким вони пересипані. Необхідно провести комплексне дослідження пункту захоронення та розробити проект його консервації.

На земельній ділянці ліквідованого ВО «Хімпром» були утворені відходи хімічного виробництва, в тому числі фосфогіпс. Відповідно до протоколу № 10 від 07.05.2013 р. міської комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій організовані роботи з вимірювання об'єму насипу (відвалу) фосфогіпсу та визначенню його маси. Станом на 10 травня 2013 р. насип (відвал) фосфогіпсу має наступні параметри: об'єм – 340,7 тис. м³; маса – 421,11 тис. т. 30.05.2013 року ПП "Подільська промислова компанія" вивезено 3250 т відходів фосфогіпсу. Вивезення відходів призупинено.

Відповідно до статистичної звітності станом на 01 січня 2006 року впродовж виробничої діяльності на ВАТ «Завод «Термінал» було накопичено 120,365 т небезпечних відходів I-III класів небезпеки гальванічного виробництва. Згідно звіту ліквідатора, наданого Господарському суду Вінницької області, відходи із сховищем продані ВКПП «Філіп».

На території бувшого підприємства ВАТ «Завод «Ореол» у підземному резервуарі знаходиться близько 20 т відходів гальванічного виробництва. У процесі ліквідації підприємства не було вирішено питання щодо знешкодження гальванічних відходів, які стали безхазяйними.

4. Зобов'язання у сфері охорони довкілля

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 26.06.91) визначено (ст. 20⁴), що до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

а) забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;

б) участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;

в) участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

г) реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля;

ґ) затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення), скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

д) видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства;

д¹) реалізація повноважень у сфері стратегічної екологічної оцінки відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку;

е) вирішення інших питань у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до закону.

Засади екологічної політики України визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (№ 2697-VIII від 28.02.2019). Закон передбачає інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку.

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019) має бути забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 2354-VIII від 20.03.2018).

Юридичні засади поводження з водними ресурсами визначаються Водним кодексом України (№ 214/95-ВР від 06.06.95) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. 3 18 травня 2013

р. дозволи на спеціальне водокористування надаються не Мінприроди України, а Радою міністрів АР Крим і обласними адміністраціями (для водних ресурсів державного значення) та органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища АР Крим і обласними радами (для водних ресурсів місцевого значення). Водночас процедури надання таких дозволів залишилися незмінними.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»;
- Державні санітарні норми та правила «Питна вода. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»;
- наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів».

Правове й інституційне регулювання та ключові екологічні вимоги у сфері охорони атмосферного повітря визначаються в Законі України «Про охорону атмосферного повітря» (2707-XII від 16.10.92). Основне чинне законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;
- посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря;
- максимальні допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 64) передбачає відповідальність за порушення законодавства України про природно-заповідний фонд осіб, які винні у:

- а) нецільовому використанні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушенні вимог проектів створення та організації територій природно-заповідного фонду;
- б) здійсненні в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон забороненої господарської діяльності;
- в) організації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності без попереднього здійснення оцінки впливу на довкілля або з порушенням оцінки впливу на довкілля;
- г) невжитті заходів щодо попередження і ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду;
- д) порушенні строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- е) порушенні вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- є) перевищенні допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів і антропогенних навантажень, порушенні вимог наданих дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

- ж) псуванні, пошкодженні чи знищенні природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та зарезервованих для включення до його складу;
- з) самочинній зміні меж, відведенні територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб.

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про відходи» (№ 187/98-ВР від 05.03.1998) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами. Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері поводження з відходами визначаються статтею 20 закону «Про відходи».

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України (ст. 4). В разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності (ст. 21). Також в ст. 8 зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017).

5. Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми

Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми визначалися відповідно до контрольного переліку, наведеного в табл. 1.

Таблиця 1. Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми відповідно до контрольного переліку

Чи може реалізація Програми спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?			•	
2. Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?		•		+
3. Погіршення якості атмосферного повітря?			•	+
4. Появу джерел неприємних запахів?			•	
5. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?			•	
Водні ресурси				
6. Збільшення обсягів скидів у поверхневі води?			•	
7. Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?		•		+
8. Збільшення скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти?			•	
9. Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населення?			•	
10. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?			•	
11. Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?			•	
12. Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту?			•	
13. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?			•	
14. Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод?			•	
15. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?			•	
16. Забруднення підземних водоносних горизонтів?			•	
Відходи				
17. Збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів?		•		
18. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?			•	
19. Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки?			•	
20. Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами?			•	
21. Утворення або накопичення радіоактивних відходів?			•	
Земельні ресурси				
22. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?		•		
23. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?			•	
24. Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?			•	
25. Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?			•	
26. Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?			•	
27. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями програми та			•	

Чи може реалізація Програми спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
цілями місцевих громад?				
Біорізноманіття				
28. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?		•		
29. Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві?		•		
30. Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому?			•	
31. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин?		•		
Рекреаційні зони та культурна спадщина				
32. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей?			•	+
33. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?			•	+
34. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)?			•	+
Населення та інфраструктура				
35. Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території?			•	
36. Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі?			•	
37. Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему? Зміни в структурі транспортних потоків?			•	+
38. Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень?			•	
39. Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги?			•	
40. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?			•	+
Екологічне управління та моніторинг				
41. Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки?			•	
42. Погіршення екологічного моніторингу?			•	
43. Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?			•	
44. Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?			•	
Інше				
45. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?			•	
46. Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?			•	
47. Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?			•	
48. Суттєве порушення якості природного середовища?			•	
49. Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?			•	
50. Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?			•	

На основі оцінок, представлених в табл. 1, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми:

Атмосферне повітря. Реалізація Програми (напрямок 1) ймовірно може призвести до збільшення викидів забруднюючих речовин через використання транспортних засобів під час туристичних подорожей та перевезень. Для туристичних перевезень характерними є часті зупинки з метою огляду об'єктів екскурсії, а також рух на невеликих швидкостях, що значно підвищує обсяги викидів. Разом з тим, виконання Програми може сприяти зменшенню викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел та покращенню якості атмосферного повітря внаслідок розвитку велотуризму та облаштування на території області велосипедних доріжок.

Водні ресурси. В результаті рекреаційної діяльності на відкритих водоймах з прісною водою ймовірно може змінюватися склад води, змінюється флора і фауна; поверхневі води та прибережні захисні смуги можуть забруднюватися побутовим сміттям і паливно-мастильними матеріалами. Через незадовільне очищення стічних вод у курортно-рекреаційних зонах і наметових таборах скидання цих вод у водойми ймовірно може спостерігатися зараження води бактеріями, інтенсивний ріст водоростей, що призводитиме до поступового заболочування прибережної території. Разом з тим, виконання Програми має сприяти покращенню стану водних ресурсів, оскільки напрямок 2 містить заходи з очистки та впорядкування шляхів активного туризму (пішохідного, велосипедного, водного тощо), а також передбачає розвиток екологічного туризму.

Відходи. Програма не містить заходів, які можуть призвести до збільшення кількості відходів. Разом з тим, облаштування автокемпінгів, велосипедних сервісних пунктів, туристичних наметових містечок, хостелів, а також стоянок для авто- і велотуристів (напрямок 2) ймовірно може призвести до збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів, якщо поводження з цими відходами не буде належним чином організовано.

Земельні ресурси. Реалізація Програми ймовірно може негативно впливати на земельні ресурси внаслідок знищення або переміщення верхнього родючого шару ґрунту (будівництво споруд, автомобільних стоянок, доріг, пішохідних доріжок), а також деградації або повного знищення рослинності в результаті ущільнення і трамбування ґрунту (утворення нових стежок і доріг). Неорганізованість туристичних потоків може призвести до витоптування трав'яного покриву, який росте поруч із туристичними стежками, оглядовими майданчиками, відпочинковими та сервісними зонами.

Біорізноманіття. Реалізація Програми ймовірно негативно впливатиме на біорізноманіття. Особливо це стосується облаштування відпочинкових і сервісних зон на територіях об'єктів природно-заповідного фонду. Нерегульована туристична діяльність може вплинути на чисельний та видовий склад рослинності. Збір рослин для букетів і гербаріїв, при якому вони часто вириваються з корінням, може призвести до зникнення деяких (часто рідкісних) видів. Через знищення одних видів рослин може відбутися їх заміна іншими, нерідко бур'янами. На життєдіяльність дикої фауни може впливати шум радіоприймачів і автомобільних двигунів. Сміття та відходи, які залишаються після відвідування туристами певних територій, можуть створювати санітарно-гігієнічні проблеми та порушувати екологічний стан як самої території, так і середовищ існування диких видів тварин і рослин.

Рекреаційні зони та культурна спадщина. Вінницька область має високий потенціал розвитку рекреаційних послуг, пов'язаний, зокрема, з наявністю родовищ радонової мінеральної води у Хмільнику. Реалізація проекту «Курортна зона Хмільник» має сприяти покращенню кількості та якості наявних рекреаційних можливостей. Розвитку рекреаційних послуг і збереженню культурної спадщини має сприяти облаштування відпочинкових і сервісних зон на об'єктах історико-культурних пам'яток, курортно-рекреаційних територіях, інших туристично привабливих об'єктах. Таке облаштування має покращувати естетичні показники туристичних об'єктів та природних територій.

Населення та інфраструктура. Реалізація Програми має сприяти покращенню транспортної інфраструктури внаслідок облаштування стоянок для авто- і велотуристів, автокемпінгів, оглядових майданчиків вздовж автомобільних доріг, а також створення доріжок для велотуризму.

Програма не передбачає появу нових ризиків для здоров'я населення області. Натомість реалізація багатьох заходів Програми має призвести до покращення стану здоров'я

населення внаслідок розвитку медичного та оздоровчого туризму, сільського зеленого туризму, велосипедного, водного, спортивного та екологічного туризму, а також популяризації здорового способу життя та забезпечення безпеки туристів.

Екологічне управління, моніторинг та інше. Програма не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки.

Ймовірність того, що реалізація Програми призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною.

6. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми

Заходи для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми (табл. 2) ґрунтуються на впливах, оцінених у попередньому розділі звіту, та міжнародному досвіді діяльності в подібних умовах. Однак, такі заходи – це загальні рекомендації щодо усунення негативних наслідків, тоді як детальні заходи повинні розглядатися в кожному конкретному випадку під час реалізації конкретних заходів і проектів, а також в процесі надання екологічних дозволів.

Таблиця 2. Заходи для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми

Складова довкілля	Заходи для зменшення негативних наслідків
Атмосферне повітря	<ul style="list-style-type: none"> - Поступовий перехід на екологічно безпечні види палива - Використання якісного палива - Уникнення накопичення транспорту на одній території - Оптимізація перевезень - Використання екологічно дружніх видів транспорту, в т. ч. електротранспорту - Здійснення екологічного контролю за станом автотранспорту, вдосконалення екологічних нормативів
Води	<ul style="list-style-type: none"> - Здійснення контролю за джерелами скидів забруднюючих речовин - Впровадження очисного обладнання та устаткування для утилізації забруднюючих речовин - Визначення видів водного транспорту, яким дозволено пересування поблизу туристичного об'єкта - Встановлення заборони на експлуатацію водного транспорту, що спричиняє значне шумове забруднення
Ґрунти	<ul style="list-style-type: none"> - Зменшення утрамбування ґрунту - Проїзд на велосипедах по відведених стежках - Розташування таборів лише у дозволених та обладнаних місцях - Розроблення екологічного паспорту туристичної території
Відходи	<ul style="list-style-type: none"> - Роздільне збирання твердих побутових відходів - Уникнення засмічення туристичної території - Регулювання та організація збору й вивезення сміття
Біорізноманіття	<ul style="list-style-type: none"> - Розрахунок допустимої кількості туристів на території природного об'єкта - Обмеження в'їзду транспортних засобів на територію природного об'єкта - Встановлення допустимої кількості автотранспорту для пересування територією природно-заповідного фонду - Інформування про заходи природоохоронної діяльності на території природного об'єкта - Контроль за збиранням рослин; заборона збирання рідкісних видів рослин - Встановлення дистанції для фотографування та відео зйомок - Заборона полювання на різні види тварин - Заборона риболовлі на зникаючі або рідкісні види риб - особливий нагляд за курінням і розведенням багать туристами - Притягнення винних до відповідальності (адміністративний штраф; відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням)
Рекреаційні зони	<ul style="list-style-type: none"> - Регулювання чисельності туристичних потоків - Обмеження в'їзду транспортних засобів на територію рекреаційної зони - Уникнення засмічення рекреаційної зони
Здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> - Обмеження в'їзду транспортних засобів на територію курортної чи лікувально-оздоровчої зони - Раціональне використання природних лікувальних ресурсів

Крім того, для запобігання, зменшення та пом'якшення ймовірних негативних наслідків і посилення позитивних наслідків для довкілля та здоров'я населення внаслідок виконання Програми пропонується ряд конкретних заходів (табл. 3).

Таблиця 3. Пропозиції до заходів Програми

Напрямок	Пропонований захід	Очікуваний результат
1. Розвиток туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області	Сприяння розвитку екологічно дружніх видів транспорту	Створення мережі заправок для електромобілів
	Розроблення та впровадження спеціальних екологічних критеріїв для оцінки інвестиційних проектів	Застосування екологічних критеріїв під час підготовки та відбору інвестиційних пропозицій щодо розвитку окремих видів туризму
	Залучення еколого-орієнтованих інвестицій (як з боку держави, так і від іноземних інвесторів)	Розширення спектру надання еколого-туристичних послуг
	Забезпечення переходу до використання ресурсозберігаючих й екологічних норм і стандартів у всіх новозбудованих та реконструйованих закладах розміщення туристів і рекреантів	Покращення туристичної інфраструктури
2. Формування конкуренто-спроможного регіонального туристичного продукту та підвищення якості послуг	Включення в програми підготовки працівників туристичної сфери та екскурсодів питання екологічної освіти й освіти для сталого розвитку	Організація якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери
	Здійснення консультацій з екологічної естетики та поведінки для туристів	Підвищення екологічної культури туристів
3. Маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках	Розроблення еколого-туристичних карт території області чи окремих районів (з нанесенням чітко визначених екологічних маршрутів, відомостями про основні об'єкти, різноманіття флори та фауни)	Якісна промоція екологічного туризму в області
	Створення веб-сторінки «Довкілля Вінниччини» на офіційному сайті Вінницької обласної державної адміністрації	Популяризація екотуристичного потенціалу області
4. Активізація сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму	Розроблення екологічних паспортів територій та об'єктів туристичної зацікавленості	Покращення туристичної інфраструктури відповідно до природоохоронних вимог
	Розрахунок максимальних кількостей туристичних потоків в межах окремого туристичного об'єкта чи території	Дотримання нормативних значень допустимої чисельності туристичних потоків
	Сприяння розвитку екологічно дружнього («зеленого») малого та середнього бізнесу у сфері сільського зеленого туризму та агротуризму	Покращення діяльності малих і середніх підприємств у сфері сільського зеленого туризму та агротуризму

7. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив

Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки орієнтована на комплексне вирішення проблемних питань у сфері туризму із застосуванням системних рішень на довгострокову перспективу, враховуючи майбутні реформи в державі та кон'юнктуру на туристичному ринку.

Перевагами цього шляху розвитку є забезпечення збереження та раціонального використання туристичних ресурсів області, зростання кількості робочих місць, формування позитивного туристичного іміджу регіону, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, висока економічна, соціальна й екологічна ефективність.

Значна увага в Програмі приділяється екологічним та оздоровчим аспектам розвитку туризму. Програма передбачає розвиток екологічного туризму, лікувального та відновлювального туризму, велотуризму, сільського зеленого туризму (разом зі створенням екологічних паспортів об'єктів туристичної діяльності відповідно до вимог ЄС), водного туризму, а також облаштування відпочинкових і сервісних зон на об'єктах природно-заповідного фонду, збереження й облаштування природних пам'яток та організацію екологічних акцій на туристичних об'єктах. Одним з ключових питань у виборі подорожей туристів є їхня безпека, тому Програма спрямована на створення відповідних умов і підвищення рівня безпеки туристів.

Загалом, Програма має сприяти забезпеченню сталого розвитку туризму у Вінницькій області, а тому не потребує альтернатив.

Програма є довгостроковою та буде виконуватися щорічно (поетапно) у 2021–2027 роках. За необхідності здійснюватиметься коригування плану заходів Програми і термінів їх виконання. Розгляд виправданих альтернатив може бути потрібним у разі включення у Програму заходів із значним негативним впливом на довкілля.

8. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Програми. Значущі наслідки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, повинні відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» встановлює необхідність здійснення моніторингу наслідків виконання документу державного планування для довкілля (ст. 17). Моніторинг може бути використаний для:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дає можливість отримати інформацію про реалізацію Програми;
- отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);
- перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;
- перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Для організації моніторингу можуть бути використані існуючі системи моніторингу та інформаційні системи або вони мають бути спеціально удосконалені для цілей СЕО.

Основна мета екологічного моніторингу Програми – спостереження за станом складових довкілля для оцінки та прогнозу їх змін під впливом туристичної діяльності.

В програму моніторингу обов'язково мають входити спостереження за станом основних складових довкілля природного комплексу відвідуваних територій, що зазнають впливу від туристичних потоків, а саме:

- атмосферне повітря (контроль за забрудненням від пересувних джерел);
- водні ресурси (забруднення джерел питної води, цвітіння, зниження видового різноманіття);
- ґрунти (ущільнення ґрунтів, розвиток ерозійних процесів, втрата родючості, вивітрювання тощо);
- рослинність (витоптування трав'яного покриву, механічні пошкодження дерев і чагарників, зниження видового різноманіття флори);
- тваринний світ (зменшення кількості комах та інших організмів, зниження видового різноманіття фауни).

Наприкінці кожного туристичного сезону на основі результатів моніторингу та загальних екологічних оцінок обласна державна адміністрація та керівництво туристичних об'єктів повинні приймати управлінські рішення, що мають включати:

- регулювання, стабілізацію або підвищення допустимого туристичного навантаження, його розподіл по сезонах і місяцях протягом року;
- коригування строків туристичного сезону;
- планування заходів з профілактики або усунення порушень, ліквідації негативних наслідків туристичної діяльності, покращення санітарного стану території, відновлення природних ресурсів;
- внесення змін у Програму (у випадку значного впливу на довкілля).

9. Резюме

1. Основною метою прийняття та реалізації Програми розвитку туризму Вінницької області на 2021-2027 роки є створення цілісної ефективної системи, направленої на розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту та забезпечення на цій основі комплексного розвитку територіальних громад області, їх соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини, рекреаційних ресурсів тощо.

Досягнення головної мети здійснюватиметься шляхом реалізації заходів Програми за такими напрямками:

- 1) Розвиток туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області.
- 2) Формування конкурентоспроможного регіонального туристичного продукту та підвищення якості послуг.
- 3) Маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках.
- 4) Активізація сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.

Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки розроблена на виконання Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року.

2. Аналіз трендів стану довкілля Вінницької області вказує на коливання обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел, більше половини всіх викидів в атмосферне повітря області забезпечують пересувні джерела; зменшення обсягів забору та використання води, зменшення рівня водовідведення та скидів забруднених вод; високий рівень господарського освоєння земель; припинення зростання площі природно-заповідного фонду за останні 6 років; стабілізацію кількості утворених відходів приблизно на одному й тому ж рівні, перероблення невеликої частини утворених відходів, а також невинне зростання загальних обсягів накопичених відходів I-IV класів небезпеки.

3. Основними екологічними проблемами області є забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів і підземних горизонтів, порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону, підтоплення земель і населених пунктів регіону, надмірна розораність території області, наявність токсичних відходів, в тому числі непридатних і заборонених пестицидів та агрохімікатів.

4. Основні зобов'язання у сфері охорони довкілля області визначаються законами України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про відходи», «Про інвестиційну діяльність», Водним кодексом України, Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

5. Реалізація деяких заходів Програми *ймовірно* може призвести до:

- збільшення викидів забруднюючих речовин через використання транспортних засобів під час туристичних подорожей та перевезень;
- збільшення скидів забруднених вод у поверхневі водні об'єкти через незадовільне очищення стічних вод у курортно-рекреаційних зонах і наметових таборах;
- збільшення кількості утворених твердих побутових відходів, якщо поводження з цими відходами не буде належним чином організовано;
- негативного впливу на земельні ресурси внаслідок знищення або переміщення верхнього родючого шару ґрунту (будівництво споруд, автомобільних стоянок, доріг, пішохідних доріжок), а також деградації або повного знищення рослинності в результаті ущільнення і трамбування ґрунту (утворення нових стежок і доріг);
- негативного впливу на біорізноманіття, якщо не будуть належним чином враховані природоохоронні вимоги.

Разом з тим, реалізація багатьох заходів Програми має призвести до покращення екологічної ситуації.

Програма не передбачає появу нових ризиків для здоров'я населення області. Натомість, реалізація багатьох заходів Програми має призвести до покращення стану здоров'я населення внаслідок розвитку медичного та оздоровчого туризму, сільського зеленого туризму, велосипедного, водного, спортивного та екологічного туризму, а також популяризації здорового способу життя та забезпечення безпеки туристів.

6. Заходи для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми ґрунтуються на оцінці впливів на довкілля. Ці заходи є загальними рекомендаціями щодо усунення негативних наслідків. Крім того, для запобігання, зменшення та пом'якшення ймовірних негативних наслідків і посилення позитивних наслідків для довкілля та здоров'я населення запропоновано ряд конкретних заходів.

7. Значна увага в Програмі приділяється екологічним і оздоровчим аспектам розвитку туризму. Програма передбачає розвиток екологічного туризму, лікувального та відновлювального туризму, велотуризму, сільського зеленого туризму (разом зі створенням екологічних паспортів об'єктів туристичної діяльності відповідно до вимог ЄС), водного туризму, а також облаштування відпочинкових і сервісних зон на об'єктах природно-заповідного фонду, збереження й облаштування природних пам'яток та організацію екологічних акцій на туристичних об'єктах. Загалом, Програма має сприяти забезпеченню сталого розвитку туризму у Вінницькій області, а тому не потребує альтернатив.

8. Моніторинг екологічної ефективності впровадження Програми є важливою формою контролю того, який фактичний вплив на довкілля матиме Програма. Основна мета екологічного моніторингу Програми – спостереження за станом складових довкілля для оцінки та прогнозу їх змін під впливом туристичної діяльності. Наприкінці кожного туристичного сезону на основі результатів моніторингу та загальних екологічних оцінок обласна державна адміністрація і керівництво туристичних об'єктів повинні приймати відповідні управлінські рішення та у випадку значного впливу туристичної діяльності на довкілля вносити зміни у Програму.